

Edward Rymar

Ród von Uchtenhagen

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 16, 327-342

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Edward Rymar
Pyrzyce

Ród von Uchtenhagen

W poprzednich rocznikach naszego pisma zaprezentowano kilka starych rodów ziemi gorzowskiej: Horker¹, Marwitz², Strauss³, także Rulicke⁴. W ramach tej serii – prezentacja rodu Uchtenhagenów, okresowo mających związki z ziemią gorzowską, międzyrzecką i torzymską.

Był to ród ministeriałów saskich zapewne już w XII w. znany w Starej Marchii. Tam bowiem nad rzeką Uchte, na wschód od Osterburga, istnieje wieś i zamek tego miana, skąd Uchtenhagenowie wywędrowali na Pomorze. Grzegorz Brzustowicz niedawno zajmujący się początkami rodu, kierując się nazwiskiem, ale i znakiem pieczętnym w postaci czerwonego koła św. Katarzyny, jak u Wedlów, dopuszcza możliwość przeniesienia na rzekę Uchte nazwy jednego z kantonów szwajcarskich Uechtenland, w którym mocno czczono tę świętą. Wieś powstała na nowiznie (stąd – hagen) a w XII w. zamek 250 m na zachód od kościoła być może zbudowali rycerze biorąc od niej nazwisko⁵.

Już w 1243 r. w Szczecinie przy nadaniu praw miejskich temu miastu przez Barnima I świadkiem był Gerard de Uchtenhagen, ale (może jego brat) Herbert wystąpił przy margrabiach w mieście Sandau (nieco na wschód od wsi Uchtenhagen) 23 VII 1256 r. na przywileju dla Pritzwalku w Przegnicy; zmarł 7 IV 1259 r.⁶ Oni lub ich rodowcy mieli zapewne lenno w ziemi wkrzańskiej i w 1250 r.

-
- 1 *Początki Horkerów – rodu rycerskiego ziemi gorzowskiej i myśliborskiej (XIV–XV w.)*, Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny (dalej: NRHA) 1998 nr 5, s. 307-311.
 - 2 *Nowomarchijski ród Marwitzów w średniowieczu*, NRHA 2003 nr 10, s. 267-283.
 - 3 *Straussowie – ród rycerski Nowej Marchii (w ziemi chojeńskiej, myśliborskiej i gorzowskiej)*, NRHA 2004 nr 11, s. 269-279.
 - 4 *Rulkowie – ostatni grodzdzierżcy Santoka*, w: *Santockie zamki*, Gorzów 1997, s. 69-86.
 - 5 G. Brzustowicz, *O pokrewieństwie pomorskich i nowomarchijskich rodów rycerskich z kołem św. Katarzyny*, Cz. I, w: *Odkrywczy, princepsi, rozbójnicy*, pod red. B. Śliwińskiego, Malbork 2007, s. zwłaszcza 100-107. Wartościową jest rozprawa Ulricha Pfeil, *Uchtenhagenritter in der Neumark. Königsberger Kreiskalender, Teil I: Von Meseritz nach Neuhoof*, 2003, s. 54-60, Teil 2: *Auf Neuhoof und Freienwalde erbsessen*, 2005, s. 49-56. O herbie G. A. Müllervstedt, *Abgestorbene Adel der Mark Brandenburg*, Nürnberg 1880, s. 97 i tabl. 59.
 - 6 *Pommersches Urkundenbuch* (dalej: PUB), Bd I nr 417-8:1243 r., *Codex diplomaticus Brandenburgensis* (dalej: CDB), hrsg. A. F. Riedel, Berlin 1838–1869, A III, s. 342, *Regesten der Markgrafen von Brandenburg aus askanischem Hause*, bearb. v. H. Krabbo, München/Leipzig/Berlin 1910-1933, nr 795, 837. Rodu dotyczy stara monografia Thomasa Philippa v. der Hagena, *Historisch – Genealogische Beschreibung des adeligen nunmehr ausgestorbenen Geschlechts derer von Uchtenhagen zu mehrer Erläuterung der Geschichte von Freyenfalde*, Berlin 1784. Krótki szkic też u A. Czacharowskiego, *Spoleczne i polityczne siły w walce o Nową Marchię w latach 1319–1373, ze szczególnym uwzględnieniem roli możnowładztwa nowomarchijskiego*, Toruń 1968, s. 78n.

po układzie w Landin, którym Barnim odstąpił margrabiom dalszą część ziemi wkrzańskiej wraz z miastem Prenzlau, przeszli i tu pod panowanie Askańczyków. Na Pomorzu – gdzie potem nie są znani – mogli też czas jakiś przebywać w ziemi stargardzkiej i zapewne to oni założyli wieś Uchtenhagen (dziś Krzywnica) wspomnianą w 1324 r., kiedy to już była posiadłością Wedlów i na wieki linii Wedlów krzywnickich – Uchtenhagenów, co powodem pomyłek w literaturze. Mogli wspólnie z Wedlami budować zamek w Krzywicy, spokrewnić się z nimi, czego dowodzić będzie wspólny herb (owe koło), podobnie jak herb Jagowów i Wreechów i innych rodzin rycerskich⁷. Niedawno Christian. Gahlbeck na podstawie przesłanek toponomastycznych zgłosił interesującą tezę, że osiedli w ziemi trzcinińskiej już za Barnima I, gdy książę ten ok. 1240 r. kolonizuje przybyszami z Brandenburgii ziemie chojeńską, widuchowską, bańską, myśliborską, golenicką i stali się tam potem wasalami margrabiów⁸.

Na przesuwanie przez G. Brzustowicza momentu osiedlenia się rodu (ojca Gerarda i Herberta?) w ziemi wkrzańskiej już na rok 1214, kiedy to margrabia Albrecht II podjął akcję zbrojną przeciw Danii sprawującej nad księstwem pomorskim zwierzchnictwo, zajmując Pasewalk i Szczecin⁹, całkowicie brak przesłanek źródłowych. Impreza wojenna margrabię zakończyła się niepowodzeniem¹⁰, a nie osadnictwem marchijskiego rycerstwa w ziemi wkrzańskiej. Napływ tego rycerstwa był możliwy i są tego dowody, dopiero po 1231, tj. po przeniesieniu na margrabiów zwierzchnictwa lennego nad księstwem pomorskim oraz nad zaprowadzeniem go w latach 1233–1236. Już po kilku latach, od 1239 r. w otoczeniu i przy czynnościach księcia Barnima I wystąpili rodem z Brandenburgii m. in. rycerze osiedli w ziemi wkrzańskiej: von Drensee (jak nazwa wsi k. Prenzlau), von Jagow (jak wieś zamkowa k. Prenzlau), von Uchtenhagen, von Schwanebeck, von Ramstedt, von Insleben, von Kötchen. W 1235 Barnim zlecił kolonistom ze Stendalu w Starej Marchii organizację miasta Przęcław (Prenzlau) pierwszego na prawie magdeburskim¹¹.

Synem Herberta był może Jan znany z lat 1270–1298 przy czynnościach margrabiów linii starszej, pozostający w związku z rodzinnymi stronami w Starej Mar-

7 O tym zob. ostatnio G. Brzustowicz, w rozprawie jak w przyp. 31, s. 107 n., 120 n., ale też Cz II w: *Kaci, święci, templariusze*, pod red. B. Śliwińskiego, Malbork 2008, (Gdańskie studia z dziejów średniowiecza, nr 14), s. 35 n.

8 O pokrewieństwie herbowym zob. L. v. Ledebur, *Der Adel der Mark Brandenburg nach Wapenbildern gruppiert und auf Stammesgemeinschaft zurückgeführt*, Märkische Forschungen 3, 1847, s. 113n.; o osadnictwie w ziemi trzcinińskiej za Barnima I ok. 1240 C. Gahlbeck, *Der Oder-Drage-Raum in voraskanischer Zeit*, Jahrbuch f. die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands, Bd 45, 1999, s. 81-83.

9 G. Brzustowicz, dz. cyt., s. 103 n.

10 Zob. szerzej E. Rymar, *Zaodrzańska połać księstwa pomorskiego jako teren wojny brandenbursko-duńskiej (1214 rok)*, w: *Od najazdów pogańskich dotąd są państwa Waszej Królewskiej Mości spokojne... Studia ofiarowane w siedemdziesiątą rocznicę urodzin prof. K. Olejnikowi*, pod red. Z. Piszarczyka i M. Franza, Toruń 2008, s. 90-102

11 O czym zwłaszcza E. Rymar, *Zaprowadzenie lennego zwierzchnictwa brandenburskiego nad księstwem Barnima I zachodniopomorskiego (1232-1235)*, w *Opuscula minora in memoriam Iosepho Spors*, Słupsk 1993, s. 119-138, zwłaszcza 130-132.

chii¹². W 1295 r. wschodnia granica komandorii templariuszy w Chwarszczanach biegła z północy do Warty i granic obszaru *illorum de Sunnenburg*, a więc „panów ze Słońska”, może więc Uchtenhagenowie już wtedy tutaj siedzieli (?)¹³. G. Brzustowicz, chyba sprawy nie sprawdzając, pisze o wystąpieniu panów Sunnenburg-Uchtenhagenów w 1292, ale nie w Słońsku nabytym przez nich według niego dopiero w 1341, lecz we wsi Sonenburg koło miasta Freienwalde nad Odrą (płd.-zach. od Cedyni), lokowanego przez Uchtenhagenów –dalej jego zdaniem – jeszcze w XIII w., za czym przemawia herb miejski na pieczęci z ok. 1300 r. To zaś pozwala autorowi snuć domysł o związku nie z Wedlami, lecz właśnie z Uchtenhagenami początków miasta Neu Freienwalde (dziś Chociwel), zwłaszcza skoro k. Chociwla spotykamy wioski Zernikow (Czerników) i Damerow (Stara Dąbrowa) mające swe odpowiedniki w wioskach otaczających Jagow wkrzański¹⁴. Wiele z tych słów domaga się źródłowego uzasadnienia. Po pierwsze ów dokument o Sunnenburgu z 1292 r. nie jest mi znany¹⁵. Po drugie przekaz o dobrach panów de Sunnenburg pochodzi z 1295 r. i dotyczy na pewno Słońska, bo to z opisu granic dóbr templariuszy chwarszczańskich wynika. Po trzecie, obecność Uchtenhagenów w Słońsku stwierdzamy w 1319 (niżej), zatem i w 1295 będzie dopuszczalna. Po czwarte, Freienwalde wspomniane po raz pierwszy w 1316 jako miasto otwarte (bez murów obronnych) dopiero w 1354 *oppidum*, w 1373 do Uchtenhagenów należy. Po piąte, od ok. 1374 stąd i koło w herbie jest. Po szóste – dopiero teraz tego następstwem¹⁶, itd. Zaś zamek Sonnenburg koło Freienwalde w XVI w. nie sposób odnosić do XIII w., bo ta posiadłość Uchtenhagenów dopiero po późniejszym nabyciu Neuenhagen i Freienwalde nawiązała nazwą jedynie do ich wcześniejszej k. Kostrzyna¹⁷.

Ale powróćmy na grunt źródeł: Kolejny Uchtenhagen, rycerz (*dominus*) Arnold (Arnd) wystąpił w Eberswalde w 1300 r. obok Betkina v. Jagow przy czynności Albrechta III margrabiego z linii młodszej i 25 X 1310 r. przy czynności margrabiów Waldemara i Jana V wśród świadków z dzielnicy tego drugiego. On to chyba posiadał lenna w Nowej Marchii. W styczniu 1312 r. wystąpił przy nadaniu dla klasztoru cysterek cedyńskich, w grudniu dla cystersów w Bledzewie w kasztelanii międzyrzeckiej¹⁸. Czytelne więc są jego związki z okolicami Cedyni i Międzyrze-

12 *Regesten*, nr 984:1270 r. w Kölpin; CDB VI s.12: 1272 r., XVIII, s.70: 1298 r. w Rathenow. gdy zapożyczają się u miasta Stendal dla wykupu ziemi pelczyckiej z rąk margrabiego Albrechta III

13 CDB XIX, s. 9. Identyfikuje ich P. v. N i e s s e n, *Geschichte der Neumark im Zeitalter ohrer Entstehung und Besiedlung (Vom den ältesten Zeiten bis zum Aussterben der Askanier)*, Schriften des Vereins f. Geschichte der Neumark, Heft 7, 1905, s.423, za nim W. P o d e h l, *Burg und Herrschaft in der Mark Brandenburg*, Köln/Wien 1975, s. 376; G. B r z u s t o w i c z, dz. cyt.

14 G. B r z u s t o w i c z, dz. cyt., s. 95, 103 i 104.

15 W tym miejscu autor nie przywołuje źródła z 1292 lecz P. v. N i e s s e n a, dz. cyt., s. 423, gdzie jednak niczego na ten temat nie znajdujemy.

16 Zob. R a c h e l, *Freienwalde (Oder)*, w: *Deutsche Städtebuch*, Bd I, *Norddeutschland*, Stuttgart 1939, s. 538 n., C. P l a t e, *Brandenburgische Städte im westlichen Odergebiet – ihre historische und archäologische Überlieferung*, Przegląd Archeologiczny 46, 1998, s. 114.

17 Tak też wcześniej W. P o d e h l, dz. cyt., s. 381, zob. też legenda o rycerzu Wernerze von Uchtenhagen z tego zamku, R. P a n k o w, *Sagen und geschichten aus Sternberger Land*, Husum 1992, s. 53.

18 CDB B I s. 229: 1300 r., *Mecklenburgisches Urkundenbuch*, Schwerin 1863 Bd V, nr 3424: 1310 r., CDB XIX, s. 69, B I s. 337. G. B r z u s t o w i c z, dz. cyt., s. 105 pisze o posiadaniu przez rodzinę Międzyrzecza w 1314, jednak znów nie za jakimś źródłem, lecz P. v. N i e s s e n a dz. cyt., s. 193,

cza w dziale linii młodszej margrabiów. Do tego być może należy dorzucić Słońsk i okolice. Ale Arnold 22 I 1313 przebywał w otoczeniu margrabiego Waldemara w młynie koło Schwedt nad Odrą. Ponieważ jednak czynność dotyczyła nadania dla cysterek w Cedyni¹⁹, można tu widzieć w nim reprezentanta interesów nieletniego ciągle wtedy jeszcze margrabiego Jana V.

Od margrabiego Jana V (za zgodą Waldemara) za kwotę 2 tys. grzywien brand. srebra, Arnold otrzymał 26 VI 1316 r. dziedzicznie (raczej pod zastaw z tytułu długu wojennego margrabiego w toczonej tego roku wojnie północnej?) zamek i miasto Międzyrzecz wraz z całym obszarem (bo z *territorium*) dawniej polskiej kasztelanii, z pełnym prawem dominialnym (*cum omni castellaniam et iure castrensi quo dicitur... Borchwere*), z wyłączeniem jednak miasta Skwierzyny i (podgorzowskich) wsi Murzynowo, Osiecko, Ulim i Deszczno, co też margrabia Waldemar jako spadkobierca Jana potwierdził, zastrzegając podobnie prawo wykupu w ciągu 8 lat (więc do 1324), po zwrocie wspomnianej sumy i nakładów poniesionych na konserwację zamku²⁰. Miał Arnold ten okręg co najmniej do 24 III 1317 r. (zgon Jana V) i wnet utracił, skoro 10 VIII 1319 r. okręgiem rozporządzał margrabia, odstępując go książętom głogowskim²¹ albo dopiero książęta głogowscy wykupili go od nich.

A może dopiero teraz, wycofując się z Międzyrzecza, Uchtenhagenowie w zamian otrzymali Słońsk? Tu bowiem (*in Sunnenberch*) 17 XII 1319 r. Jan z braćmi (zapewne to synowie Arnolda)²² zatwierdzili (tj. udzielili konsensu) braciom Henningowi i Henrykowi de Benstede ich nadanie dla klasztoru w Paradyżu wsi Wyszczanowo Małe w kasztelanii międzyrzeckiej (nadanie to było 19 listopada postanowione), którą mieli od tych Uchtenhagenów w lenno, a świadkiem był Arnold de Jagow²³. Wspólnota rodowa z Jagowami, już wcześniej sygnalizowana, jest wyraźna, o czym świadczą: legenda o pochodzeniu Uchtenhagenów od Jagowów, wspólne pochodzenie rodów z Altmarku, imiona, koło sześćcioletnie w herbie, posiadanie przez Jagowów do XX w. ich siedziby Aulosen, i też różne wspólne włości (jak Cedynia od 1299 r., Santok w 1335)²⁴. Ale coś jeszcze. Otóż 21 X 1328 w Skwierzynie Werner, pleban z Międzyrzecza, i Mateusz, pleban i prepozyt ze Skwierzyny – gdy obydwa te ośrodki miejskie pozostawały już (od 1326?) w Królestwie Polskim – zaświadczały, że 15 lat wcześniej (więc w 1313) Myszcic, syn Uszęty, sprzedał

snując nawet domysł, że byli tam starostami zamkowymi margrabiego Waldemara! Nic o tym nie wie też T. Jurek, *Międzyrzecz: w: Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, pod red. A. Gąsiorowskiego, Cz., III, z. 1, Poznań 1993, s. 150.

19 CDB XIX, s. 69 (jednak s. 452 wedle G. Brzustowicza, dz. cyt., s. 105).

20 *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski* (dalej: KDW), Poznań 1877- t. II nr 987, CDB XXIV, s. 11n, *Regesten*. nr 2487. E. Syka, *Źródła do dziejów Nowej Marchii z okresu panowania Askańczyków i Wittelsbachów (do 1373 r.)*, *Studia Źródłoznawcze* 42, 2005, s. 72. G. Brzustowicza, dz. cyt., s. 105 wyczytał w dokumencie nie nabycie przez Uchtenhagenów, lecz potwierdzenie im przez margrabiów Międzyrzecza!

21 KDW II, nr 1012.

22 U. Pfeil, dz. cyt. I, s. 55 przesunął czas życia Arnolda I aż do 1337.

23 KDW II, nr 1015-1016. O okolicznościach utraty Międzyrzecza W. Podehl, dz. cyt. s. 374 n.

24 W. Podehl, dz. cyt., s. 630; U. Pfeil, dz. cyt. I, s. 56 n. Kaspar II zm. w 1557 r. był w posiadaniu dokumentu opisującego granice Cedyni sprzed dwustu lat, tamże.

połowę wsi Wyszalow Mały Henningowi zwanemu Benstede. Część tej wsi bracia Betkin (Berchinus) i Herbert (w dok. Herbord) de Jagow oddali w lenno braciom Benstede, właścicielom od ok. 1313 r. połowy wsi Wyszalow Małe w kasztelanii międzyrzeckiej, drugą jej połowę. Poprzednim lennikiem Jagowów w tej wsi był Unisław, który został dobrowolnie ich wasalem, a nie posiadając dziedzica, wraz ze swym siostrzeńcem (*sororio*) Hecstede (Eckstede?) sprzedał swą część Jagowom. Benstede potem całą wieś nadał klasztorowi w Paradyżu. Dowiadujemy się o tym w 1328 r.²⁵ Ci Jagowowie to *domini nobiles* Beteko i Herbert (zatem znany z 1298 i 1299 brat Arnolda, gdy razem otrzymali od Albrechta III Cedynię) powiązani jakimiś więzami z Uchtenhagenami osiedli też w ziemi świebodzińskiej i międzyrzeckiej. Byli świadkami, gdy Gerhard z Przyprostyni k. Zbąszynia z synem Gise, stryjem Gise, wujami Bartkiem, Gerardem i Ottonem bierze z rodziną w lenno od cystersów z Paradyża wieś Staropol k. Paradyża w 1311; w 1315 r. są przy nadaniu dla klasztoru w Zemsku²⁶. Związki Jagowów z Uchtenhagenami manifestują się więc też w ziemi międzyrzeckiej.

Po śmierci margrabiego Waldemara (1319) do opieki nad jedynym pozostającym przy życiu Askańczykiem Henrykiem II zgłosił się jego bliski krewny, książę wołogoski Warcisław IV. Zdołał pozyskać stany Nowej Marchii i Ziemi Lubuskiej, a po śmierci Henryka II (1320) do 1323 korzystał z poparcia króla Henryka w zarządzaniu tymi krajami, z których wypierać musiał Piastów: polskiego króla Władysława oraz książąt śląskich²⁷. Jego marszałek Wedego von Wedel w rachunku wystawionym mu w 1321 r. za koszty kampanii swych podkomendnych wymienił też oddział wysłany na polecenie księcia do obrony Międzyrzecza²⁸. Międzyrzecz mógł być broniony przed książętami głogowskimi, bo skądinąd wiadomo o wojnie Warcisława z nimi przed 1322²⁹. Czy w tych wydarzeniach brali udział Uchtenhagenowie i po czyjej stronie się opowiedzieli, nie wiemy. Zdaniem Brzustowicza to oni bronili swego Międzyrzecza tak przeciwko Łokietkowi jak i Głogowczykom i to z tego powodu nie spotykamy ich wśród rycerstwa walczącego w latach 1319–1321 w interesie Warcisława w ziemi wkrzańskiej³⁰. Natomiast oddział Arnolda II von Jagow brał udział w walkach o spadek brandenburski, skoro on znalazł się w rejestrze kosztów wojennych przedstawionych w 1321 r. przez marszałka książąt pomorskich³¹. Te związki obydwu rodów oczekują na staranne zbadanie.

25 KDW II, nr 1092 : 1328 r., S. C h m i e l e w s k i, *Manowie w ziemi wałeckiej w XVI w.*, Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza, VI, 1960, z.1, s. 215.

26 KDW II, nr 947, VI, nr 86.

27 E. R y m a r, *Rywalizacja o ziemię lubuską i kasztelanję międzyrzecką w latach 1319–1326, ze szczególnym uwzględnieniem stosunków polsko-pomorskich*, Śląski Kwart. Hist. Sobótka 34, 1979, nr 4, s. 477 n.

28 PUB VI, nr 3560.

29 E. R y m a r, *Rywalizacja*, s. 487, 489. Ten punkt widzenia podzielił T. J u r e k, *Międzyrzecz*, s. 152, przyp. 12, 14.

30 G. B r z u s t o w i c z, dz. cyt., s. 105, tenże, *Wyprawa wojenna marszałka książąt pomorskich Wedegona von Wedel w latach 1320–1321, na tle rywalizacji o władzę w Brandenburgii*, Stargardia, t. 4, Stargard 2006, s. 61–128, t. 5, 2007 (w druku).

31 PUB, VI, nr 3560, s.82, 83.

W 1332 rycerz Henning v. Jagow i giermek Henning v. Uchtenhagen wystąpili jako świadkowie przywileju miejskiego dla Wrietzen³². To może pierwszy ślad zainteresowania rodu tymi okolicami (Oderberg, Neuenhagen, Freienwalde) Henning i Mathias Jagowowie wraz z kuzynem Mikołajem (Clausem) oraz z Uchtenhagenami Henningiem I i Arnoldem (II) za 400 grzywien brand. srebra (zadłużenia margrabiego?) otrzymali 20 IX 1335 r. w lenno zamek w Santoku z połową komory celnej, wieś Czechów z całym sądownictwem, bedą, wodami, łęgami; bedę w Zielinie (k. Mieszkowic), Smolnicy, Chwałęcicach i Małyszynie k. Gorzowa³³. To widocznie bracia, synowie Arnolda I ze Słońska, Henning I z lat 1331-1362, Arend II z lat 1335-62³⁴. Nie zerwali związków z dawną ojczyzną. Wraz z Henrykiem Wedlem, Janem Poltznim wystąpili 14 IV 1336 w dalekim Arneburgu przy czynności rodu Quitzwów³⁵.

Pisarze margrabiego Ludwika podczas spisywania w 1337 r. Księgi ziemskiej rejestrującej jego dochody w Nowej Marchii zapisali, że ród rycerski Uchtenhagenów ze swych dóbr wraz z miasteczkiem Boleszkowicami jest zwolniony, „jak mówią”, od płacenia bedy (tj. zwyczajowego podatku gruntowego), ale wystawia z ich tytułu 5 konnych zbrojnych do służby lennej (*Bona illorum de Vchtenhagen cum opido Furstenueld non dant precariam ut dicunt et habent V seruicia*)³⁶. Oppidum to nieobwarowane miasto, bez przywileju miejskiego.

Arnold (II) 16 V 1337 r. wystąpił w Berlinie przy ustanawianiu Horkera kuratorem dzieci rycerza Luthera Splintera³⁷ z okolic Gorzowa, zatem chyba był tam uposażony. Z bratem Henningiem w 1341 r. otrzymał od margrabiego Ludwika Starszego zezwolenie na kontynuowanie umocnienia miasteczka (*oppidum*) Słońsk (Sonnenburg), z prawem budowy nowego zamku (*castrum sive municionem*) w należącym do nich słońskim obszarze (*in eius distincionibus limitibus vel terris*)³⁸. W 1338 r. wystąpili też z bratem Henrykiem I na terenie diecezji lubuskiej. Może byli synami Arnolda I albo Jana II, jeśli Henning nie jest z nim identyczny. Wydaje się, że po otrzymaniu Santoka już w 1335 lub 1341, najpóźniej 1344 r. sprzedali cysterkom miasto Cedynia³⁹.

Henning pełnił funkcje dworskie i w zarządzie terytorialnym kraju, pod rządami margrabiego Ludwika Starszego. Mając już pas rycerski, wystąpił w jego oto-

32 Ch. S. U l r i c h, *Beschreibung der Stadt Wriezen und ihrer Umgebung In historiach-statistisch-topographischer Beziehung*, Berlin 1830, s. 371; U. P f e i l, dz. cyt., s. 57.

33 CDB XVIII, s.382, PUB VIII, nr 5301, tamże wydawca dostrzegł kuzyna Jagowów Mikołaja (Clausa) Uchtenhagena! Imię to w tym rodzie jednak dotąd nie jest znane. J. Z y s n a r s k i, *Encyklopedia Gorzowa*, Gorzów Wlkp. 2007, s. 668, błędnie wprowadza tych Uchtenhagenów do rodu Wedłów – Uchtenhagenów, czyli Wedłów z Krzywnicy.

34 Tak U. P f e i l dz. cyt., s. 56.

35 PUB X, nr 5360.

36 *Das Neumärkische Landbuch Markgraf Ludwig's des Aelteren vom Jahre 1337*, hrsg. v. L. G o l l m e r t, Frankfurt 1862, s. 16.

37 CDB XVIII, s.382, NL, s.16:1337 r.; C. G a h l b e c k, *Der Oder*, dz. cyt., s. 81:1337 r., CDB XXIV, s. 25.

38 CDB XIX, s.131.

39 C. G a h l b e c k, *Der Oder*, dz. cyt. s. 82 przyp.340, zwłaszcza tenże, *Zisterzienser und Zisterzienserinnen in der Neumark*, Berlin 2002, s. 372.

czeniu w 1343 przy czynnościach w Gorzowie (2 I) i Berlinie (5 X dla Drawska)⁴⁰. Zapewne to on (ok. 1350/55?) posiadał winkel (w źródłach niem.: Insel) Neuenhagen (Nienhof, Nygenhoff, Newenhof, Neuuhof) w zakolu Odry na pld. zach. od Cedyni i – zapewne od 1373 – nieco dalej na południowym zachodzie położone miasto Freienwalde, w rybackimi wsiami Kietz i Tornow. Wioski Bralitz, Gabow, Glietzen i Hohenwutzow wraz z karczmą przydrożną i centrum władztwa (Herrschaft) w Neuenhagen należały wprawdzie do Mörnerów. W 1337 rycerz Mikołaj Witte posiadał *curia Nienhoff* wraz z tymi wsiami i karczmą. Czy Uchtenhagenowie nabyli Neuuhof od Brederlowów (za swą część Santoka?) i Mörner dworem tylko zarządzał w okresie ich małoletności albo nabyli go wraz z Oderbergiem od Mornerów przed 1353 – nie jest jeszcze jasne⁴¹. Mogło to nastąpić ok. 1350 i trwać do 1604.

Henryk i Dytryk w 1347 r. wraz z Mornerami kupili od Steglitzów miasteczko Barnówko. Dopiero jednak 6 I 1349 margrabia Ludwik Starszy w nagrodę za przerwane negocjacje ze zbuntowanymi miastami z Nowej Marchii nadaje Henningowi i Arnoldowi von Uchtenhagen, oraz braciom Mornerom dziedzicznie do wspólnej ręki Barnówko z młynem, łąkami, potokami, pastwiskami, lasami, ziemią orną i leżącą odłogiem, jaką posiadali Henryk Młodszy von Stegelitz i jego synowie Henning i Bertram. Zastrzega też, że kiedy należąca do miasta nieuprawiana ziemia zagospodarują, otrzymają jej zatwierdzenie⁴². Bracia Henning i Arnold otrzymali w 1347 od margrabiego Ludwika pobór bedy i przewozu z zaginionej potem wsi *Zulegsdorp* (Legsdorp?) k. Gorzowa, giermkowie Henryk i Arnold wystąpili 21 X i 17 XII w Myśliborzu obok Hassona Starszego Wedla, Betkina Ostena i Henninga Brederlowa, ówczesnych wójtów okręgowych⁴³, zapewne więc pełnili funkcje urzędnicze w rejonie Gorzowa-Boleszkowic. Henning obok panów Nowej Marchii wystąpił również 24 IX 1348 w Dankowie i 26 IX w Barlinkiu, a Arnold 28 IX w Gorzowie, obok Wedłów i Ostena wraz z Henningiem określony *capitaneo trans Oderam* lub *capitaneo terre Ludovici et advocatie Lubucensis*⁴⁴, byli więc wójtami Ludwika, którego władza po wystąpieniu tego lata Pseudo-Waldemara ograniczała się do Nowej Marchii i ziemi torzyskiej. Tego roku po śmierci Mikołaja v. Jagow obaj otrzymali wioski Orzechów k. Cedyni i Ulim k. Gorzowa z powodu długu margrabiego w wysokości 140 grzywien brandenburskich srebra. Nadanie nastąpiło *eo, quod ab impetitione castri Zantoch sibi competente benivole cessaverunt*.

Zdaniem Ewy Syski mieli też mieć prawa do Wałcza, bo 30 IX 1348 mieli wystąpić tam jako rajcy! (*consules*) i dzielili prawa z Wedłami. Może wykupili je od Rudolfa v. Liebenthala, jednego z organizatorów miasta w 1303 r. lub po nim je dziedziczyli, zwłaszcza że wspólnie mieli też Międzyrzecz (Rudolf był w 1297 starostą margrabiów w Międzyrzeczu) i pozostawali na terenie Waleccyzny co naj-

40 PUB XI, nr 6102, 6191.

41 U. Pfeil, dz. cyt., s. 49, 56.

42 CDB XXIV, s. 97.

43 CDB XXIV, s.41n., XVIII, s.120, 391, 291, O. Grotefend, *Geschichte des Geschlechts von der Osten. Urkundenbuch* (dalej: UBO), Stettin 1914, Bd I, nr 548.

44 CDB XVIII, s.18, 78, 122

mniej do końca lat 60. XIV wieku⁴⁵, bowiem 31 VII 1349 Henning Uchtenhagen wystąpił na liście świadków pomiędzy Wedłami Henningiem i Hansem z Wałcza, a znany jest z 26 VI 1364 Hans Wedel z Wałcza. Uchtenhagenowie mieli opuszczać Wałcz pod koniec XIV w.⁴⁶ Autorkę zastanawiał fakt posiadania przez Uchtenhagenów w 1429 r. dokumentów nie tylko wystawionych przez margrabiów w 1316 w sprawie Międzyrzecza, ale też oryginał lokacyjnego Wałcza z 1303, jeszcze w 1368 r. potwierdzanego przez króla Kazimierza Wielkiego. Widocznie – dalej zdaniem Syski – Uchtenhagenowie opuszczając Wałcz w końcu XIV w., zabrali ze sobą oryginał przywileju, a po latach Krzyżacy gromadzący skrzętnie dowody przynależności Wałcza i Międzyrzecza w odległej przeszłości (przed 1402) do Nowej Marchii, w 1429 sięgnęli i do tych dokumentów udostępnionych im przez nowomarchijskich Uchtenhagenów.

Sprawa nie wydaje się obecnie jednak tak oczywista. Ten Henning z 1349 to przecież najwyraźniej Henning von Wedel z Krzywnicy, a podobnie Wedel z Wałcza z 1364 nie ma również nic wspólnego z Uchtenhagenami. Ci Uchtenhagenowie z Wałcza z XIV w. to Wedlowie z Uchtenhagen/Krzywicy. Pozostaje tylko objaśnić przyczyny posiadania przez Uchtenhagenów dokumentu wałęckiego w 1429 r.

Znani nam już bracia Arnold i Henning pełnili swe funkcje też w 1349 r.⁴⁷ Zapewne ich brat Henryk wystąpił 16 XII 1349 r. jako cześnik margrabiego. Wszyscy trzej (określeni braćmi) 14 V 1350 r. objęci wraz z innym rycerzami (kilkoma Wedłami, dwoma Lossowami, trzema braćmi Wulkowami, Henrykiem Vockenrode, Konradem von Storckow) ponowieniem sentencji klątwy rzuconej na margrabiego Ludwika Starszego przez legata papieskiego Gaufrieda biskupa Carpentras za zatrzymywanie, mimo trzykrotnych upomnień, gwałtem miasteczka lub wsi targowych biskupa lubuskiego: Ośna i Boleszkowic, który wzywa mieszczan z Ośna i Boleszkowic do wierności biskupowi, hołdowania mu i płacenia należności⁴⁸.

Henning był 29 maja 1350 r. w Moryniu przy nadaniu Ludwika Starszego dla Gorzowa, także we wrześniu wraz z Janem Wedlem, Mornerami jako wójtami okręgów Chojny, Myślborza, Lipian, Trzcińska, Morynia, przy czym pełnili funkcje chyba w tym ostatnim i utracili je zapewne po rozliczeniu z 24 VI 1351 r. i otrzymaniu z Mornerami Oderbergu i renty z 9 wsi (w tzw. potem *Oderbergisches Rif* zaliczanym do Nowej Marchii)⁴⁹, widocznie po rezygnacji z Santoka, w którym w 1353 r. spotykamy Brederlowów.

W 1351 Ludwik Starszy przeniósł się do rodzinnej Bawarii, a rządy w Brandenburgii przejął młodszy brat, Ludwik Rzymianin. Ten po śmierci biskupa Apeczko w 1352 pozyskał nowego biskupa Henryka z Bancz i przy pośrednictwie Henryka,

45 E. Syska, dz. cyt., s. 72, przyp. 70, za niedrukowanym dokumentem.

46 CDB XVIII, s. 457, 138, E. Syska, dz. cyt.

47 CDB XXIV, s. 46: 1 I 1349 r (Henning), XVIII, s. 19: 3 I, gdy margrabia czyni Hassona Wedla wójtem w północno-wschodniej połaci Nowej Marchii zaznaczając, że będzie miał taki zakres władzy, z jakiego korzystają Mornerowie i Uchtenhagenowie; XVIII, s. 439: 29 XI (Henning), XIV, s. 217.

48 CDB XVIII, s. 461, B II, s. 302-313.

49 CDB XVIII, s. 395, 126; A. Czacharowski, dz. cyt., s. 80; P. Heugel, *Aus alten Uchtenhagenschen Urkunden*, Brandenburg 5, 1927, s. 359.

księcia głogowskiego, 14 III 1354 zawarł układ. Rezygnuje z miasteczek Ośno i Boleszkowice, biorąc je w lenno dziedzicznie od biskupa, a biskup kasuje dotychczasowe kary kościelne. Specjalnym uroczystym aktem z 17 VI 1354 Ludwik bierze w lenno m. in. Ośno i wieś Boleszkowice, daje jednorazowe odszkodowanie za długi i poniesione straty oraz ½ dziesięcin. Uchtenhagenowie, Henning i trzech jego bratankowie, synowie Arnolda, wystąpili 23 IV 1354 r. w układzie Ludwika Rzymskiego z biskupem lubuskim jako mający lenna nowomarchijskie w obszarze biskupim. Margrabia zapowiedział biskupowi ekspektatywę na władztwo słońskie z wsiami Przyborów, Miechów, Krzeszyce, Ownice, Trzebów, Drogomin, 1/2 Czarna, Chartów⁵⁰.

Obydwaj bracia, Arnold i Henning. 28 II 1352 r za wierne służby otrzymali potwierdzenie dóbr. Arnold został określony jako „z Bożej łaski” (*Gott gnade*), ale skoro i jego przywilejem objęto, to znaczy, że był ciężko chory (?) i rychło zmarł. Henning uczyniony bowiem tam kuratorem jego synów: Jana (I), Arnolda (II) i Heine (Henryka II).⁵¹ Henning z bratem Henrykiem oraz bratanek Henning z braćmi, synami Arnolda wraz z Mornerami otrzymali 15 IX 1353 r. prawo budowy nowego zamku w posiadanym od pewnego czasu Odrzycku (*auf dem Werder zu Oderberg, der vor der Stadt in der Oder liegt*)⁵². Bracia Henning i Henryk podporządkowali się biskupowi, wzięli od niego w lenno Ośno z okolicą i Boleszkowice, ale Słońsk już chyba utracili, bo wtedy biskup lubuski planował tu swą siedzibę⁵³. Tego dnia otrzymali ekspektatywę na dobra lenne, a żona Henninga I Jutta otrzymała w dożywocie dochód z komory celnej w Freienwalde i tamże czynsz z łąnów⁵⁴, co jest pierwszym śladem posiadłości w tym mieście i okolicach. Henning 30 V 1354 r. obecny przy czynności margrabiego w Freienwalde i stał na czele świadków, poprzedzając wójta Nowej Marchii i Mikołaja Sacka; 8 października tego roku został członkiem rady regencyjnej Nowej Marchii przy Hassonie II von Wedel ze Złocieńca i 18 V 1355 r. wyznaczony do czteroosobowej rady przy tymże zarządzającej Nową Marchią⁵⁵. Od Henninga i jego bratanków Wedlowie (z Uchtenhagen/Krzywnicy?) nabyli wtedy za 600 grzywien srebra połowę zamku i miasteczka Odrzycko, dwór z urzędem podskarbiego Nowej Marchii, 1/2 jezior Finow i Lunow, prawa składu (Niederlage) w Odrzycku i komory celnej w (Nieder-)Finow, co 16 X 1355 r. zatwierdził margrabia⁵⁶ i co może być dodatkowym świadectwem związku krewniaczego tych rodów. Być może był to posag Uchtenhagenki wydanej za mąż za Wedla.

W porozumieniu z margrabią Ludwikiem przewidywano, że Słońsk z przynależnymi wsiami (Przyborów, Miechów, Krzeszyce, Ownice, Trzebów, Drogomin,

50 CDB B II, s. 302-313, A XX, s. 220-222, 224-228.

51 K. F. K l ö d e n , *Diplomatische Geschichte des f. falsch erklärten Markgrafen Waldemar von Brandenburg vom Jahre 1345-1356*. Theil II, Berlin 1845, s. 113.

52 U. P f e i l, dz. cyt., I, s. 58; W. P o d e h l, dz. cyt., s. 379.

53 UBO I, s. 197; K. F. K l ö d e n, dz. cyt., II, s. 170 n.: 1353 r., CDB XX, s. 222, XXIII, s. 224: 1354 r. XX, s. 224, XX, s. 224-31: 1354; W. P o d e h l, dz. cyt., s. 377n.

54 R. S c h m i d t, *Bad Freienwalde (Oder), Geschichte der Stadt*, Bd I, Freienwalde 1934, s. 23.

55 K. F. K l ö d e n, dz. cyt., II, s. 203, 254, C XVIII, s. 80, 133.

56 CDB XII, s. 353 n.

Chartów i ½ Czarnowa) do 30 IV 1356 miał być wykupiony z rąk Uchtenhagenów i przez zamianę przejść na biskupa lubuskiego, ale układ nie doszedł do skutku, bo Uchtenhagenowie tu co najmniej do 1367, a potem w 1373, 1375 r. słońskie dobra to majątność Ottona v. Vockenrode⁵⁷. Może dlatego Henning posiadał nadal Cedynię, skoro 28 VIII 1356 r. tamże Ludwik Rzymski zatwierdzał klasztorowi cysterek to, co Henning, poprzedni właściciel miasta, klasztorowi (przed 1344) sprzedał. Henning jako świadek oświadczył, że zanim miasto sprzedał, nie miał z pannami cysterkami sporów granicznych⁵⁸.

Henning wystąpił jeszcze 24 V 1359 r. w Biesenthal. w ziemi barnimskiej. Zmarł przed 25 VI 1364 r., już kiedy to stan rycerski Nowej Marchii reprezentują Hans, Arnd i Henryk, zapewne jednak najpóźniej w 1362 r., skoro z tego roku ma pochodzić bliżej mi nie znany list lenny Ludwika Rzymskiego dla Uchtenhagenów⁵⁹. Arnold 19 V 1367 r. wśród sędziów wyrokujących o lennach Jana Wedla ze Złocieńca, 11 X 1372 r. w Choszcznie na czele świadków po Wedlach, jeszcze w 1382 r. wymieniony w związku ze zjazdem krajowym w Gorzowie obok wójta Hansa Wedla, a więc mógł sprawować jakiś urząd⁶⁰.

W 1373 po kapitulacji przed Karolem IV margrabiego Ottona, ostatniego z synów Ludwika bawarskiego w Brandenburgii, rozpoczęły się rządy Luksemburgów w Nowej Marchii (1373–1402). Przy tej okazji sporządzono dokument zawierający spis miast, zamków, lenn głównych wasali (tzw. rycerstwa zamkowego). Te ostatnie rozpoczynają lenna Wedlów: miasto i zamek Złocieniec, miasto i zamek Drawno (Wedel), miasta Ińsko, Chociwel, Kostrzyn, miasta i zamki (*opido et castro*) Barnówko, Recz, *castro et opido Vchtenhagen* (tj. Krzywnica), miasta (*civitate*) Tuczno, Mielno, Świdwin, *et opido Furstenfelde*;

Następnie – w nowym wierszu, przeznaczonym dla innych wpływowych rodów „zamkowych” – czytamy:

*de Vchtenhagen cum castro et opido Czantoch; de Brederlo cum castro Derzczow et castro Retczaw, de Ost...cum castro et opido Drysen; de Vockenrode castrum et opidum Sunnemburg*⁶¹.

Przytoczono powyższy fragment dokumentu, by z powodu Boleszkowic zakwestionować dotychczasowy jego zapis czy odczyt. Mamy tu bowiem najwyraźniej najstarszy chyba przykład w kancelarii czeskich Luksemburgów mylenia Wedlów z Krzywnicy (Uchtenhagen) z Uchtenhagenami. Dotychczas uważa się, że wśród ośrodków Wedlów wymieniono na końcu miasteczko Boleszkowice, na-

57 CDB XXIV, s. 238: 1267 r., W. P o d e h l, dz. cyt., s. 377; C. G a h l b e c k, *Sonnenburg (Słońsk), Johanniter – Ordenschloß w: Brandenburgische Klosterbuch*, Bd II, Berlin 2007, s. 1149. Zamek słoński w 1410 w posiadaniu biskupów, widocznie wykupiony od Vockenrodów.

58 C XII, s. 354, XIX, s.79: 1356 r.

59 CDB XII, s.300, B II, s.469, XXIV, s. 60: 1364 r.; o liście lennym z 1362 r. P. H e u g e l, dz. cyt., s. 359 za kopiariuszem rodowym z XVI w.; U. P f e i l, dz. cyt., I s. 60 za R. S c h m i d t, *Bad Freienwalde. Geschichte der Stadt in Einzeldarstellungen*, Bad Freienwalde 1934/5, Bd I, s.29.

60 CDB XII, s. 383, XVIII, s.145:1372 r., UBO I, nr 898. W. P o d e h l, dz. cyt., s.377: 1373-75; P. H e u g e l, dz. cyt., s. 359 za rodzinnym kopiariuszem znał też list lenny Karola IV dla rodu z 1376 r. dla rodu.

61 CDB B III, s. 7, również *Das Landbuch der Mark Brandenburg von 1375*, hrsg. v. J. S c h u l t z e, Berlin 1940, s. 5.

stępnie wymieniono Uchtenhagenów z zamkiem i miasteczkiem Santok (*Czantoch*), Brederlowów z zamkami Derczewo i *Retczaw* (ten na pograniczu ziemi drawskiej i świdwińskiej), Ostenów z Drezdenkiem, Vockenrode ze Słońskiem. Przypuszczam, że po Wedlach i ich ośrodkach miano wymienić Uchtenhagenów, z miasteczkiem Boleszkowice, następnie bowiem wymieniono nie Uchtenhagenów lecz Wedłów krzywnickich posiadających Santok, co oczywiste, bo w końcu 1370 r., Hasso von Wedel z Krzywnicy opanował dla margrabiego Ottona źle chroniony przez Polaków zamek santocki i trzymał go z rodowcami w 1373 r. (także czas jakiś później, 1375, 1390). Uchtenhagenów, ród przecież zamkowy, należało się w tym opisie kraju spodziewać, podczas gdy przy dotychczasowych odczytach został wyeliminowany, a Wedłom dopisano Boleszkowice. Wprawdzie pod koniec panowania margrabiego Ottona Wedlowie do starych ośrodków dołączyli miasto Kostrzyn, miasteczko Barnówko, zatem i Boleszkowice nie muszą zaskakiwać, trudno jednak wtedy objaśnić utratę Boleszkowic przez Uchtenhagenów i ich rychły tam powrót, bo – jak zobaczymy – nadal do nich miasteczko będzie należeć.

Wątpiącym w naszą interpretację zwrócimy uwagę na to, że Boleszkowic zabrakło w generalnym potwierdzeniu przez Karola IV z 28 V 1374 r. dóbr Wedłów, w tym tych z Krzywnicy, ale z pominięciem Krzywnicy stargardzkiej (bo ta położona w księstwie pomorskim), chociaż wymieniono nawet poszczególne mniej znaczące wsie, jak Krajnik czy Zatoń Dolną nad Odrą⁶². Brak też Boleszkowic w ogóle w *Księdze ziemskiej* Karola IV z 1375 r. Nie miały bowiem statusu miejskiego i zamkowego.

W 1373 r. zanim latem margrabia Otto skapitulował i wycofał się z Marchii, jego starosta Nowej Marchii, Hasso v. Wedel, wraz z mieszczaństwem Chojny najechał na ośrodek joannitów w Rurce (w księstwie szczecińskim), który totalnie splądrowano. Komtur Wilhelm Holsten podczas podróży do papieża ze skargą został ujęty przez ludzi Hassona w Kostrzynie i więziony kolejno w zamku Stolzenburg k. Morynia (dziś tylko ruiny), Chojnie, znów w Stolzenburgu, Freienwalde (miasto za Odrą), w Mieszkowicach, Boleszkowicach (*Worstenwelde*), Kostrzynie, zanim nie dostarczono go do Frankfurtu⁶³. Nie ratuje to ewentualnie poglądu o posiadaniu Boleszkowic przez Wedłów. Nie posiadali bowiem podobnie Stolzenburgu czy Mieszkowic. Zatem Boleszkowice były tylko punktem etapowym między Mieszkowicami a Kostrzynem, ewentualnie z udziałem w akcji i Uchtenhagenów, którzy „użyczyli” prześladowcom komtura gościny w miasteczku czy swym więzieniu. Boleszkowice pojawiają się w źródłach znów u samego schyłku panowania Luksemburgów, a to za sprawą aktywności biskupa lubuskiego Jana Borschnitza (1397–1420) i jego kapituły. W statutach kapituły określono w 1400 i 1405 jej dochód z parafii Boleszkowice⁶⁴. Biskup lubuski 12 II 1401 oświadcza, że na prośbę Andrzeja Unkopa, fundatora i altarzysty przy ołtarzu Trzech Króli, św. Mikołaja, Marii Magdaleny i Małgorzaty w kościele parafialnym miasteczka

62 CDB A XVIII, s. 148 n., H. F. P v. W e d e l, *Urkundenbuch zur Geschichte des Schlossgessenenen Geschlecht der Grafen und Herren von Wedel*, Leipzig 1891, Bd IV, nr 5.

63 CDB A XIX, s. 260.

64 H. L u d a t, *Das Lebuser Stiftsregister vom 1405*, Wiesbaden 1965, s. 5.

(*opidi*) Boleszkowice, wobec zgonu Adalberta plebana z Dargomyśla i altarzysty tego ołtarza, przed obecnym panem miasteczka Heyno von Lichtenhaynem, starsi bractwa kalendowego z dystryktu kostrzyńskiego, w tym Jakub proboszcz (rektor) kościoła w Boleszkowicach, Gabriel pleban z Kostrzyna, na żądanie Lichtenhayena przedstawiają tylko jednego kandydata na wikariusza, ale na apelację Unkopa ten przypadek nie będzie miał dla bractwa w przyszłości charakteru prejudykatu⁶⁵. Oczywiście znów spotykamy się z błędnym zapisem patrona kościoła w Boleszkowicach. Przecież nie chodzi o jakiegoś Lichtenhayna, bo taka rodzina rycerska nie jest znana, lecz o Uchtenhagena, któremu prezentowało bractwo kalendowe dystryktu kostrzyńskiego kandydata na duchownego.

Słońsk w 1373 r. i 1375 r. posiadali panowie Vockenrode. Uchtenhagenowie natomiast w tym czasie nabyli miasto Freienwalde. W 1373 r. było miastem margrabiego, w 1375 r. (*Landbuch*) już Uchtenhagenów, którzy posiadali je do 1604 r.⁶⁶

W 1402 r. Zygmunt Luksemburski, król węgierski i margrabia brandenburski, zastawił (w 1429 r. sprzedał) Nową Marchię Zakonowi Krzyżackiemu w Prusach. W rejestrze lenników składających hołd Krzyżakom w 1402 zabrakło Uchtenhagenów, widocznie dlatego że byli tu lennikami biskupów lubuskich. Posiadali oni oczywiście nadal Boleszkowice. Miasteczko posiadało herb. Najstarszy znany z opisu, przedstawiał w srebrze koło o ośmiu szprychach. To niewątpliwie pamiątka po rodzie Uchtenhagen, podobnie jak Wedlowie pieczętującym się kołem. Na pieczęci owalnej 24 x 20 mm z końca XVII w. zamiast koła jest już czerwona róża⁶⁷.

Biskup lubuski Jan rozstrzygał 9 VI 1410 spór swej kapituły z braćmi Hansem i Maciejem von Uchtenhagen o 20 łanów w Boleszkowicach, w ten sposób, że kapituła ma prawo do 18 łanów z mandatu (imię nieczytelne) von der Ostena, Uchtenhagenowie do 2 łanów, uprawianych przez Bernda Cromgala (czy Clogenagela)⁶⁸. Ten dokument kryje kolejne tajemnice. Niejasne są owe związki z Boleszkowicami wielkiego rodu Ostenów, do 1408 posiadaczy Drezdenka, potem Golenic z okolicami. Obecnie wiadomo, że bracia Hans (Hanus, czy to Heyno z 1401?) Młodszy i Maciej czy Mateusz (Mathis) Uchtenhagenowie wystąpili w 1407 na zamku Schaken w Prusach przy układzie wielkiego mistrza krzyżackiego Ulryka von Jungingen z Ulrykiem II von der Ostenem z Drezdenka w sprawie przejścia przez zakon Drezdenka na rok i 7 IX 1408 w Choszczynie przy sprzedaży zamku Krzyżakom przez Ostena⁶⁹. Z tą chwilą, po 1410 r. zanikają ślady posiadania Boleszkowic przez Uchtenhagenów. Po przejściowym posiadaniu zamku w Derczewie (1429) ich głównym odtąd ośrodkiem będzie Neuenhagen nad Odrą k. Cedyni.

Hans II i Mathias I, synowie Arnda III, z Hansem I nie dołączyli w 1412 do brandenburskiej partii Quitzowów i w Ofen (Budzie) złożyli hołd nowemu panu

65 CDB A XXIV, s. 103.

66 *Das Landbuch*, s. 155, W. Vogel, *Bad Freienwalde w: Berlin und Brandenburg*, Stuttgart 1995, s. 10.

67 O. H u p p, *Wappen der Städte, Flecken und Dörfer*, Bonn 1985 (reprint wydania z 1896), G. M e t s c h e r, *Neumärkische Städtewappen*, Die Heimat 1936, nr 12.

68 CDB A XIX, 306.

69 CDB A XVIII, s. 327, 330.

Marchii, namiestnikowi Fryderykowi von Zollern, toteż w 1413 otrzymali od niego (dziedzicznego margrabiego i elektora od 1415 r.) potwierdzenie posiadłości mittelmarskich⁷⁰. W początkach XV w. mieli nabyć zamek w Biesenthal w ziemi barnimskiej, w którym 21 IX 1413 r. spotykamy Hansa Młodszeo Tego roku zapewne nabył tylko połowę od Fryderyka I, drugą ród nabył dopiero po 31 V 1424 od Lossowów⁷¹. Toczyli w 1423 r. spór z Mieszkowicami i Brederlowami (widocznie z Boleszkowic), 29 III 1424 r. wraz z miastem Freienwalde układali się z Chojną w sprawie jarmarków, w 1429 r. toczyli z Krzyżakami proces o zamek w Derczewie z pertynencjami, który wreszcie za zgodą Krzyżaków otrzymali od Hansa Starszego Brederłowa w lenno,⁷² chociaż nie byli ich poddanymi, mając już główną siedzibę ciągle w Neuenhagen. Mathias I z lat 1407–1438 wziął udział 25 III 1420 w bitwie elektora z Pomorzanami szczecińskimi i Polakami pod Angermünde w oddziałach Kacpra Gansa pana na Putlitz, i za zasługi otrzymał pas rycerski. Z bratem i radą Freienwalde 24 III 1424 wystawiał chojniakom glejt na pobyt na jarmarku w tym mieście; w 1426 r. sprzedał połowę zamku Biesenthal Arnimom⁷³. Wójt Nowej Marchii Mikołaj Nickeritz pisał 9 IV 1429 do wielkiego mistrza, że dokumenty dotyczące Wälcza i Międzyrzecza znajdowały się w ręku Macieja i Jana Uchtenhagenów⁷⁴. Mathis z upoważnienia elektora prowadził latem 1432 r. rokowania z reprezentującymi wielkiego mistrza krzyżackiego Burchardem i Egghardem von Güntersbergami z Kalisza⁷⁵.

Z następnej generacji znany Baltazar I, pan na Neuenhagen w latach 1440–1467. W 1446 wraz z Ottonem von der Have dokonał on napadu rabunkowego w klasztorze cedyńskim na Wichmana, tytularnego biskupa Beer Szeby (w Palestynie, późniejszego biskupa pomocniczego kamieńskiego), biskupa pomocniczego Gerarda arcybiskupa Bremy, podróżującego do Kamienia z glejtem krzyżackim w towarzystwie wójta Nowej Marchii. Zagarnął trzy konie i kosztowne przedmioty o wartości ok. 300 reńskich guldenów. Wichman był zapewne w klasztorze, badając odradzanie się w okolicy herezji waldensów, bo 22 VI 1447 wielki mistrz po jego właśnie doniesieniu o sekciarzach w Moryniu, Mieszkowicach i okolicy zlecił wójtowi pilne osądzenie heretyków. Postępowanie odszkodowawcze z udziałem wielkiego mistrza trwało jeszcze z końcem lata 1449 r., gdy Wichman był już biskupem pomocniczym w Kamieniu⁷⁶.

Baruch (więc tenże Baltazar!), Jerzy i Hans Uchtenhagenowie obecni byli 20 III 1452 przy układzie miasta Cedynia z tamtejszymi cysterkami jako ich przeło-

70 R, Schmidt, dz. cyt., I, s. 29; U. P f e i l, dz. cyt., II, s. 50.

71 CDB XII, s. 210, XX, s. 24, W. P o d e h l, dz. cyt., s. 280.

72 C XII, 210: 1413 r., XX, s. 24: 1424 r., W. P o d e h l, dz. cyt., s. 380; C XVIII, s. 327, *Repertorium der im Kgl. Staatsarchive zu Königsberg i. Pr. befindlichen Urkunden zur Geschichte der Neumark*, bearb. E. J o a c h i m, hrsg. v. P. v. N i e s s e n, Schriften des Vereins f. Geschichte der Neumark, Heft 3, Landsberg 1895, nr 218: 1407 r., nr 629: 1429 r., CDB XIX, s. 306: 1410 r., s. 40, 323: 1423 r.

73 F. H e l l e r, *Geschichte der Stadt Freienwalde*, Freienwalde 1898, s. 69; U. P f e i l, dz. cyt. II, s. 51

74 *Repertorium*, nr 614.

75 *Repertorium*, nr 719.

76 D. K u r z e, *Quellen zur Ketzergeschichte Brandenburgs und Pommern*, Berlin 1975, s. 287 n., *Repertorium*, nr 1163-1165, 1279

żeni, a więc należeli do linii zaodrzańskiej w obszarze Insel Neuenhagen⁷⁷. Brak ich w listach lenników nabytej w 1454 r. przez elektora Fryderyka II Nowej Marchii, zatem Neuenhagen nie zaliczano do Nowej Marchii czy też raczej Uchtenhagenowie stali się wcześniej jego poddanyimi?

W 1460 r. znani są: ten sam Baltzer, Kaspar i Hans. Pierwszy wystąpił 5 listopada w Kostrzynie na przywileju elektora dla kartuzów ze Świdwina⁷⁸. Dopiero w 1461 Baltazar otrzymał pas rycerski. Starszy brat Baltazara Hans III, wspomniany już 1427, w 1470 zginął w walce ze swym antagonistą kuzynem Kasparem I. Ten, w 1454 w stanie rycerskim, był synem Mathiasa I. Już w 1471 od elektora Albrechta otrzymał wybaczenie uczynku⁷⁹.

W 1484 Kaspar poszerzył majątek Neuenhagen, zakupując od Schöningów Osinów Dolny, potem jeszcze ¼ Klepicza, w latach 1536–1588 posiadali też część Łysogórek⁸⁰. Syn Baltazara I Mathias II (1480) w 1492 jako Hauptmann/statysta na zamku Angermunde, Władztwo Neuenhagen należało do diecezji kamieńskiej. Dlatego 3 XII 1492 na prezentację Kaspara i Mathiasa w Kamieniu parafię w Glietzen i kaplicę zamkową w Neuenhagen objął Jan Koltzke⁸¹. Mathias i Kaspar w 1499 r. otrzymali list lenny od elektora. Objął on Glietzen, Gabow, Bralitz, Hohenwutzen⁸². Mathias radca dworski elektorski (1498), od 27 I 1505 landwójt Nowej Marchii z siedzibą na zamku w Kostrzynie (który przejął protokolarnie od Quasta 1 grudnia), w 1509 r. dysponował lennem Sydowów z Kurzycka, w 1510 jako posiadacz Freienwalde⁸³. Zmarł w 1533⁸⁴.

Syn Mathiasa Baltzer II na Neuenhagen. Jego synowie: Wolf (1529) i Kaspar, uczestnik uroczystości weselnej w Berlinie Małgorzaty brandenburskiej i Jerzego I pomorskiego (23 I 1530)⁸⁵, wydawali 5 V 1534 r. zarządzenie sądowe dla ludności z Insel Neuenhagen, miasta Freienwalde i „Wuebiss” (Objezierza?). Wolf miał umrzeć bezpotomnie w 1540 r., jednak (inny?) Wulff z tytułu Neuenhagen i innych dóbr wymieniony w nowomarchijskiej matrykule wojskowej z 1565 jako zobowiązany do służby 4-konnych⁸⁶. Po nim całość dóbr przejął drugi syn Baltazara Kaspar II na Freienwalde (1553), jeden z głównych feudałów Nowej Marchii, zmarły w 1557 r. Z Elżbietą v. Schulenburg miał ośmiu synów i pięć córek⁸⁷. Starszy syn Jakub

77 CDB XIX, s. 92; C. G a h l b e c k, *Zisterzienser*, dz. cyt., s. 306.

78 CDB XVIII, s. 254; P. H e u g e l, dz. cyt., s. 359.

79 R. S c h m i d t, dz. cyt., I, s. 29; U. P f e i l, dz. cyt., II, s. 51.

80 *Regesta Historiae Neomarchicae*, hrsg. v. K. K l e t k e, „Märkische Forschungen“ XI, 1868, s. 313; U. P f e i l, dz. cyt., II, s. 49.

81 R. K l e m p i n, *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommern aus der Zeit Bogislafs X*, Berlin 1859, s. 80, nr 673.

82 P. H e u g e l, dz. cyt., s. 359 za rodowym kopiarzyszem z XVI w.,

83 CDB XVIII, s. 265: 1498 r., XXIV, s. 224, XIII, s. 301 n; C II, s. 249: 1505 r., XVIII, s. 355, 507: 1507 r., s. 357, XIX, s. 59: 1509 r.; E. R y m a r, *Studia i materiały z dziejów Nowej Marchii i Gorzowa. Szkice historyczne*, Gorzów Wlkp. 1999, s. 141, 144, 147.

84 U. P f e i l, dz. cyt., II, s. 51.

85 D. S c h l e i n e r t, *Die zweite Hochzeit Herzog Georgs I. von Pommern mit Margarete von Brandenburg im Januar 1530 in Berlin*, Baltische Studien 94, 2008, s. 65, 67.

86 C. v. E i c k s t e d t, *Beiträge zu einem neueren Landbuch der Mark Brandenburg*, Magdeburg 1840, s. 46.

87 R. S c h m i d t, *Das Uchtenhagen-Schloss*, Brandenburg 9, 1931, s. 49 n.; C XIX, s. 431: 1529 r., XII, s. 405: 1534 r.

w 1551 studentem w Wittenberdze, zmarł podczas pobytu u krewnych matki 26 VI 1573 w Lieberose, Mathias III landratem Uckermark 1570, rozbudował nową siedzibę w Neuenhagen istniejącą do dziś. Inny syn Jerzy II też studiował, zmarł w 1566 w Orleanie. W 1572 mieli w Neuenhagen obok dawnego lenna niepomierzone pola równe 15.5 łanom wraz z połową opuszczonych pól Łysogórek⁸⁸.

Do 1575 zmarło aż sześciu z synów Kaspara II. We Freienwalde wdowa a potem córki miały dożywocie. Z córek Elżbieta (zm. 1600) żoną Hansa v Sydow z Goralic, Anna za Ottonem von Krummensee, Małgorzata za Aleksandrem von Stutterheim z Łużyc. Ostatni Uchtenhagenowie mieli też zamek Sonnenburg na płd. od Freienwalde, nazywając go od swej byłej posiadłości lubuskiej. Tu mieszkali w: 1578 Hipolita i jej brat Werner, który w 1576 poślubił Emerentię von Schöning z Nowej Marchii. Młodszy syn Kaspara Hans IV (1554–1618) z siedzibą w Freienwalde, w 1591/2 poślubił Zofię von Sparr (1564–1606) miał syna Kaspara IV ur. 1593, zmarłego w wieku poniżej 10 lat. Dlatego Hans żył u siostry w Sonnenburgu, za zgodą elektora sprzedał w 1604 lenno swemu zarządcy, pochodzącemu z Kostrzyna Israelowi Jahnowi. Zmarł jako ostatni z rodu 21 III 1618⁸⁹.

88 H.-G. Ost, *Die zweite deutsche Ostsiedlung im Drage-und Küddow-Gebiet. 1 Teil: Wandlungen im Siedlungsbild eines Abwanderungsgebietes* (=Deutschland und der Osten, Bd 14), Leipzig 1939, s. 70 n.

89 U. Pfeil, dz. cyt., II, s. 53, 55. Hans w 1588 miał też 2 łany (gospodarstwo chłopskie) w Starym Objezierzu, H.-G. Ost, dz. cyt., s. 78. Legendy o Uchtenhagenach. z Freienwalde i zamku Sonnenburg zob. R. Pankow, *Sagen u. Geschichten aus Sternberger Land*, Husum 1992, s. 51-53.

Tabl. genealogiczna: Uchtenhagenowie z XIII-XVII w.

